

Здравко Томац, Загреб

О МОГУЋНОСТИМА И НЕЖНОСТИ НОВОГ ПОВИЈЕСНОГ ДОГОВОРА ЈУГОСЛАВЕНСКИХ НАРОДА И ЊИХОВИХ РЕПУБЛИКА

1. Политика није само умјетност могућег, није само балансирање између различитих стратегија и није само однос снага, него је и организирано дјеловање како би се мијењао однос снага, како би се створиле могућности за реализацију оптималног политичког програма. У овом повијесном раздобљу свеобухватне кризе и распада старог система нужне су политичке иницијативе и политичко дјеловање како би се мијењао однос снага, како би се зауставиле снаге сукоба и деструкције, како би се створили увјети за демократски расплет југославенске кризе.

У стварању увјета за демократски расплет кризе један од битних увјета свакако је и стварање политичких и свих других претпоставки да се мирним и демократским путем усвоји нови повијесни договор народа Југославије и њихових република о новим темељима и начелима конституирања југославенске заједнице у новим повијесним околностима. Темељно је питање — како дјеловати, како се организирати — да се стање сукоба, рата и произвођења мржње замијени демократским дијалогом и стварањем увјета за постизање новог повијесног договора о Трећој Југославији.

2. Различити су интереси југославенских народа за заједнички живот, неки су више а неки мање заинтересирани за живот у Југославији у новим увјетима, неки су заинтересирани за чврсте а неки за лабавије облике повезивања, а неки због сталних пријетњи да се силом наметну одређена рјешења против њихове воље и интереса све су више против сваког облика заједничког живота, односно све је већи број оних који губе интерес за било какву Југославију.

Различити ступањ развијености, живот и развој појединих наших народа у различитим системима па и цивилизацијама у прошлости, религијске, вјерске па и цивилизацијске разлике и многе друге разлике, чине Југославију једном од најконтроверзнијих и најпротурјечнијих земаља у свијету. Ти конфликти и супротности покушале су се у АВНОЈ-ској Југославији превладати и ублажавати политиком југославенског патриотизма, братства и јединства, великим успјесима у народноослободилачком рату и отпору Хитлеру, отпору Стаљину, развијањем поноса на улогу Тита и Југославије у свијету, стварањем новог самоуправног система итд. Такав систем вриједности као темељ југославенског заједништва очито је у распаду и више се не може обновити. Зато је потребно новим повијесним договором на новим основама тражити могућности и конкретне модалитете заједничког живота. Као фактори кохезије и заједничког живота остали су и морају остати прије свега економски интереси и обрадна национална равноправности, слободе и суверености. Југославија је могућа само ако свим народима који се у њој удружују омогућава бржи привредни и друштвени развој, ако омогућава остваривање националне самобитности и равноправности, ако је предност а не сметња у остваривању националне суверености и самобитности. Југославија је могућа ако осигурава бржи и потпунији развој, ефикаснију и јефтинију заштиту слобода и равноправности, ако осигурава бољи живот и ако се сваки народ осјећа као свој на своме. Они који таква нова начела не прихватају не само да руше и задње темеље постојеће Југославије, него и темеље било какве Југославије. Трећа Југославија није могућа уколико она није израз воље свих њених федералних јединица. Трећа Југославија може се не само конституирати него и успјешно функционирати само на примјени консензуса у одлучивању о свим битним питањима.

Због тога, иако сваки народ и свака федерална јединица имају право да се залажу за различите модалитете заједничког живота, реално је само оно рјешење које могу сви прихватити. Ако двије федералне јединице већ данас након слободних и вишестраначких избора и као резултат изражене воље на тим изборима сматрају да им је у интересу само конфедерација, а не федерација, онда постоје само два рјешења садашњих кризних ситуација у Југославији:

— да се покрене демократски дијалог и постигне конкретан повијесни договор како да се трансформира постојећа федерација у конфедерацију;

— или да се и даље покушава силом наметнути рјешење мимо воље појединих народа и федералних јединица.

И ту је управо кључ југославенске кризе. Снаге који желе спријечити неминовне повијесне демократске процесе силом, настоје стварати и производити изванредно стање и сукобе, дове-

сти до слома реформи, разбуктати етничке сукобе и друге сукобе како би се умјетно створила потреба за изванредним стањем.

3. Вријеме не ради за снаге изванредног стања и зато оне колико год се журе стално касне. Због брзине и силине промјена које се у свијету и Југославији догађају треба очекивати да се приближава вријеме дефинитивног расплета, односно задњег покушаја да се стварањем каоса, рушењем легалних и легитимних институција система, изазивањем националних и етничких сукоба, потицањем социјалних сукоба и другим мјерама створи стање каоса које би отворило могућности за увођење изванредног стања и заустављање демократских процеса у Југославији.

Као што смо често истицали, Југославија је већ дуље времена на одређени начин под притиском и организованим дјеловањем снага изванредног стања. Многим политичким акцијама и једностраним одлукама у републикама фактично је суспендиран постојећи уставни систем и успостављено ново неуставно стање. Већ дуже времена републике, неке више а неке мање, понашају се не само као конфедералне јединице у још увијек федералној Југославији, него и подузимају бројне политичке мјере и акције дестабилизације других република, оспоравајући им она права која су за себе присвојиле.

Устав из 1974. још само формално постоји. Он је у пракси већ давно „спаљен“ и промијењен не само уставима република него и ванинституционалним политичким промјенама које и без промјена Устава укидају уставни систем. Фактично укидање покрајина, као конститутивног елемента федерације, најприје је извршено у пракси да би се тек сада формално новим Уставом СР Србије, остворило, али без промјене Устава СФРЈ. Уставни амандмани на Устав Словеније једностраним одлукама су поништили важност Устава СФРЈ на територију Словеније и без промјене Устава СФРЈ. Нови Устав СР Србије и нацрт новог устава Републике Хрватске такођер и без промјене Устава СФРЈ, реално успостављају конфедерални статус тих република.

На Косову делегати Албанци прогласили су Косово републиком, а на дјелу су и процеси и покушаји да се насилним путем мијења политичка карта Југославије и границе република, укључујући и покушаје негирања постојања појединих република.

Све то говори да данас Југославија фактично нема устава, да је она у пракси већ по многим својим реалностима конфедерација, али конфедерација у којој нема никаквих правила, него се све рјешава односом снага и политичким борбама. Такво стање управо одговара снагама изванредног стања. Ако се те снаге желе зауставити, треба иницирати доношење Декларације у Скупштини СФРЈ, о начелима и правилима заједничког живота којих ће се сви придржавати у пријелазном раздобљу до постизања новог повијесног договора југословенских народа. Без

утврђивања takovih правила није могуће на миран начин изаћи из садашње кризе.

5. Дакле, залажемо се да се уставна, политичка и државна криза рјешава доношењем и поштивањем одређених јавно преузетих права и обавеза федералних јединица, како би се спријечило да се и даље, зависно од односа снага, притисцима и силом, изазивају нови сукоби и дестабилизације. Без утврђивања неких минималних правила у увјетима настале уставне кризе, Југославија не може реализирати започете реформе и неминован пријелаз из једнопартијског у вишепартијски систем.

Налазимо се на пријеломном тренутку у којем се све стабилне тачке система руше, у којем се заостравају све протурјечности и сукоби, у којем друштвене снаге губе способност регулирања и рјешавања друштвених сукоба и протурјечности. То је управо стање које се дуго времена производи и које би требало омогућити провођење дуго планираних сценарија и сталних покушаја да се проблеми и протурјечности у Југославији рјешавају на недемократски начин, силом и репресијом и наметањем одређених концепција против воље цијелих народа и њихових република.

Политичко дјеловање у сузбијању takovih сценарија, како би се онемогућиле манипулације националним интересима, траже више него икада одговорност свих политичких странака и особито легалних и легитимних институција власти.

Дакле, очито је да се више на темељу Устава из 1974. не може ријешити уставна и државна криза Југославије.

Већ је наведеним процесима реално успостављено ново стање које се мора признати, без обзира да ли нам се свиђало, без обзира на који начин је успостављено.

Треба се суочити с истином и тражити реална рјешења. Крајње је вријеме да сви у Југославији схвате да се из садашњег природног стања, стања сукоба у којем не постоје никакве норме и правила може пријећи у цивилизирано стање само успостављањем нових правила и норми, односно да се та нова правила и темељи могу успоставити само консензусом и новим повјесним договором југославенских народа и њихових република.

6. У глобалној стратегији мијењања односа снага у Југославији за судбину Југославије и демократских процеса од одлучујућег су значаја демократски процеси у Босни и Херцеговини. Она је централна југославенска република у којој живе три народа и у којем ни један народ нема апсолутну већину, тако да рјешавање проблема заједничког живота у Босни и Херцеговини и гарантирање њене суверености значи у исто вријеме и рјешавање квадратуре круга југославенских националних односа. Зато се, по нашем мишљењу, сукоб демократских и конзервативних снага рјешава управо на тлу Босне и Херцеговине. Приближавање најављених демократских избора, односно одр-

жавање тих избора, битно би мијењало однос снага у Југославији и битно смањило могућности политике изванредних стања, репресије и силе. Зато је за очекивати да ће се управо у онемогућавању избора и комплицирању ситуације у Југославији прије избора у Босни и Херцеговини покушати повратак на стари систем. Провођење вишестраначких избора у цијелој Југославији, а особито у БиХ, на миран и демократски начин битна је претпоставка за демократски расплет кризе.

7. Треба узети у обзир и погоршање међународних околности, кризу на Блиском Истоку и евентуалне могућности избјања ратног сукоба, кризу у источноевропским земљама, па и тенденцији распада Совјетског Савеза. Све то ствара увјете да се охрабре снаге које се већ дуго времена припремају за увођење изванредног стања, рушење владе Анте Марковића и реформи, као и легитимних и легалних руководстава у Словенији и Хрватској, изабраних на слободним вишестраначким изборима.

Како упоредо с овим негативним процесима теку и позитивни процеси у Југославији, како свјетска јавност и даље даје подршку влади Анте Марковића, како се све више дознаје истина о бити сукоба и спорова у Југославији, како се све више у Словенији и Хрватској, упркос бројних промашаја, ипак демократски процеси одвијају врло брзо, односно како се брзо шире на цијелу Југославију, а особито на Босну и Херцеговину и Македонију, процјењујемо да улазимо у одлучујућу фазу у којој је потребно јединство демократских снага и енергично и организирано супротстављање снагама изванредног стања.

Због тога сматрамо да је дошло вријеме да се и покрену одговарајуће иницијативе како би се створили увјети за побједу демократије у Југославији у цјелини и за постизање новог повијесног договора југославенских народа о мирном пријелазу из федерације у конфедерацију.

8. Постизање новог повијесног договора на демократски начин без обзира на његово коначно рјешење, претходно захтијева договор у Скупштини Југославије о неким начелима заједничког живота и успостављању увјета да би до новог повијесног договора уопће могло доћи. Сматрамо да је потребно договором свих федералних јединица, у овој тешкој ситуацији, у циљу мирног рјешавања кризе, утврдити начела којих ће се сви у Југославији до новог повијесног договора придржавати. Иако та начела треба утврдити договором свих федералних јединица, није тешко већ данас набројати нека која треба свакако садржавати такав договор. Наводимо нека од тих начела:

— све републичке и покрајинске скупштине требале би усвојити и потписати Декларацију којом ће се обавезати да ће нагомилане проблеме међунационалних и других односа рјешавати демократским дијалогом и на демократски начин и да ће се е-

нергично супротстављати у својим срединама и у цијелој Југославији свим снагама које покушавају силом, насиљем и притисцима, нелегалним и нелегитимним средствима наметнути своја рјешења и своје интересе;

— Декларација треба садржавати и јасне ставове: о поштивању територијалног интегритета и суверенитета Југославије у цјелини и њеног уставног система до доношења новог договора; о поштивању и обрани суверенитета свих република; о неповредивости и непромјењивости унутрашњих граница република, о прихватању начела да се све промјене у систему доносе сугласношћу федералних јединица и на уставни начин;

— прихватање обавезе провођења вишестраначких слободних избора у свим федералним јединицама, како би се успоставила легитимна и легална власт која ће судјеловати у доношењу новог повијесног договора југославенских народа;

— Декларацијом би такођер требали утврдити начела о правима народа и народности у Југославији и у свакој федералној јединици, те прихватање и реализирање тако заједнички утврђене политике (нпр. да се гарантују једнака права на културну аутономију и остала права свим припадницима југославенских народа који живе изван својих националних држава у оквиру Југославије, преузимање и реализација права народности на основу европских и свјетских стандарда итд.).

Даље, Декларација би требала утврдити барем минимална правила која би сви прихватили као увјет да се почне стварати клима толеранције и демократског дијалога у разговорима о будућности Југославије, без ултиматума и искључивости. Мирна демократска рјешења садашње кризе нису могућа ако се у почетку разговора не призна постојање битно различитих интереса и битно различитог положаја појединих федералних јединица, ако сви не пристану да без ултиматума разговарају о свим могућим рјешењима. Дакле, за почетак расправа о новом повијесном договору и превладавању садашњих криза потребно је утврдити начела како доћи до новог договора. Исто тако, мора се омогућити свакој федералној јединици да предложи и аргументирано заступа своју концепцију. Дакле, у почетку разговора морају бити отворене све могућности будућег рјешења: федерација, мјешавина федерације и конфедерације, асиметрична федерација (рјешење у којем поједина федерална јединица или више федералних јединица имају конфедерални статус, а оне које то не желе — федерални статус), конфедерација, савез суверених држава који може али не мора обухватити све садашње федералне је-

динице, те стварање самосталних држава. За сваку опцију треба направити конкретно образложење, утврдити њихову реалност и начин како до њих доћи, економске, финансијске, политичке и међународне претпоставке.

Трећа Југославија није могућа уколико не буде израз воље свих њених федералних јединица. Зато, умјесто брзоплетих рјешења која траже да се грађани референдумом у републикама изјашњавају о међусобно супротстављеним рјешењима (на примјер, федерација или отцјепљење), треба тражити консензусом рјешење које је за све прихватљиво. Провођење референдума прије вишестраначких избора о међусобно искључивим приједлозима онемогућило би свако демократско рјешење кризе јер би постојеће сукобе довело до усијања.

